

עלייה וקוץ בה: העלאת יהודים לארץ ישראל תוך סיכונים הרוחני

70 חרדית ולמד בבית ספר יהודי הושפע אמנם לטובה
71 מהחינוך שקיבל ומהסביבה בה שהה, אך ניכר היה
72 שהשפעה זו היא חיצונית עדיין, וזאת הן מפני טבעו והן
73 מפני גילו הצעיר. עתה הגיע הנער לגיל בו חבריו הולכים
74 לישיבות מחוץ לאותה קהילה, ונשאלה השאלה היכן
75 ימשך את דרכו. ראש המשפחה בה התגורר הנער צידד
76 באפשרות לשלוח אותו לארץ ישראל, לישיבה בה ניתן
77 לתלמידים יחס אישי יותר, אך אותו אדם שעסק בקירוב
78 המשפחה חשש מאפשרות זו, מפני שכאשר יהיה הנער
79 הצעיר רחוק מארצו וממשפחתו יתכן מאד שיפלט במהרה
80 מאותה מסגרת בארץ ישראל, מה גם שקרובי משפחתו
81 בא"י אינם שומרי תורה, וצידד באפשרות להשאירו
82 בסביבת ביתו אף שלא במסגרת יהודית למרות הסיכון
83 שיתחבר לחברים גויים. כששמע רבי משה את השאלה הגיב
84 כי רק נביא יכול להשיב על שאלה זו. אחד הנוכחים שם
85 העיז פניו ואמר הררי חכם עדיף מנביא, ואנו זקוקים
86 להוראת הרב בזה. אמר רבי משה, אם תרצו בכך יכול אני
87 להרחיק בקול, וכך אמר: אם ישאר כאן בחו"ל יש לחשוש
88 שיתבולל לגמרי ובסופו ינשא לגויה, ודינו שקנאים פוגעין
89 בו, אלא שאין מורין כן; ואם ילך לארץ ישראל ובסופו של
90 דבר יפלט מהמסגרת לצבא ולרחוב החילוני, הרי ינשא
91 ליהודיה חילונית ויהיו חייבי כרת. אלא שיש לומר, אחר
92 שבכל זאת קבל חינוך יהודי למשך זמן עד עתה, החומרה
93 שבנשואין עם גויה ברורה לו, ויש לומר שלא ידרדר עד כדי
94 כך, אבל להתחתן עם יהודיה שאינה שומרת תומ"צ יורה
95 היתר לעצמו, שהרי יהודיה היא. ועל כן נראה שעדיף
96 להשאירו בחו"ל. ובסופו של דבר נתגלגל הענין, ואותו בחור
97 הגיע לא"י, ולא עבר זמן רב עד שחזר לסורו.
98 **עזרא ט, א-ג**: וכאלו אלה נגשו אלי השרים לאמר לא
99 נבדלו העם ישראל והכהנים והלוים מעמי הארצות
100 כתועבתיהם לכנעני החתי הפרזי היבوسی העמני המאבי
101 המצרי והאמרי. כי נשאו מבנותיהם להם ולבניהם והתערבו
102 זרע הקדש בעמי הארצות ויד השרים והסגנים היתה במעל
103 הזה ראשונה. וכשמעי את הדבר הזה קרעתי את בגדי
104 ומעילי ואמרטה משער ראשי וזקני ואשבה משומם.
105 **עזרא י, ב-מד**: ויען שכניה... ויאמר לעזרא אנתנו מעלנו
106 באלהינו ונשב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה
107 לישראל על זאת. ועתה נכרת ברית לאלהינו להוציא כל
108 נשים והנולד מהם... ויקם עזרא הכהן ויאמר אלהם אתם
109 מעלתם ותשיבו נשים נכריות להוסיף על אשמת
110 ישראל. ועתה תנו תודה לדי' אלהי אבותיכם ועשו רצונו
111 והבדלו מעמי הארץ ומן הנשים הנכריות. ויענו כל הקהל
112 ויאמרו קול גדול כן כדברך עלינו לעשות... וימצא מבני
113 הכהנים אשר השיבו נשים נכריות... כל אלה נשאו נשים
114 נכריות ויש מהם נשים וישומו בנים.
115 **נחמיה יג, כג-כה**: גם בימים ההם ראיתי את היהודים
116 השיבו נשים אשדודיות ומוניות מואביות. ובניהם חצי
117 מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם
118 ועם. ואריב עםם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם
119 ואשביעם באלהים אם תתנו בנתיכם לבניהם ואם תשאו
120 מבנותיהם לבניכם ולכם. [ור' שם ט, ועוד]
121 **נצ"ב, שיבת ציון, ב, עמ' 6**: ... וכמו שהיה בימי עזרא
122 הסופר, שקבץ איזה אלפים בבבל מכל סוגי בני אדם, גדולי
123 תורה ויראי ה' וגם מאותם האנשים נושאי נשים נכריות
124 אשר היו מורגלים בחלול שבת ולא ידעו את התורה כלל, כל
125 אלה נתקבצו והכינו ישוב הארץ בערים עד שאח"כ נתמללה
126 הארץ מבניה, כן עלינו להתעורר לקול רצון ה' הנשמע
127 מקצה העולם ועד קצהו בכל מקום אשר אחינו מפורזים
128 שם נדחים ונענים, לעשות מה שבידנו מעט או הרבה, ובכל
129 סוגי בני ישראל...
130 **שו"ת משיב דבר ח"א סי' מד ד"ה ומראש**: יש לדעת שלא
131 כדברי המעריך אשר מאז היתה יהודה לקדשו ישראל לגוי
132 לא היה דור פרוץ כעת הזה ח"ו, לא כן האמת, כי גם בעת
133 בואנו לאח"ק והרבה דורות אחרי כן, אחרי שהיה יצרא
134 דעיג שולט ובוער כתנור... ממילא לא היה איש בטוח
135 בעצמו שלא יגיע לידי ע"ז... ודבר זה למדנו מדברי יהושע
136 לישראל (יהושע כד)... שידע יהושע יצרא דעיג ישלוח
137 באח"ק... ע"כ הזהיר יהושע אותם שלא תהיו בטוחים על
138 רצונכם היום לעבוד את ה', ע"כ אם באמת אתם מקבלים

1 **איגרות שלמה זלמן שרגאי, עמ' 374-375**: ... אני דוחה
2 מכל וכל את הדעה שההתנגדות לעלייה מצד חברים
3 בהנהלת הסוכנות ושל משה שרת מטעם המוסד לתיאום
4 היתה - כפי שאתה מצטט דברי יעקב שרת - מתוך התנגדות
5 לעליית יהודים שומרי מצוות. ראה לדברי, גם חברינו
6 באותם המוסדות של ההסתדרות הציונית, הסוכנות,
7 המוסד לתיאום וכו' והתנגדו להעלאתם של היהודים מאותן
8 הארצות והצביעו נגדי באותם המוסדות. אף בעיתון
9 המודיע - עיתונה של אגודת ישראל כתבו מאמרים נגדי,
10 ובהם טענו שאני מעלה את יהודי צפון אפריקה כדי להצדיק
11 את משכורת בהנהלת הסוכנות, והרב ר' יצחק מאיר לוי
12 זצ"ל התנצל על הפירסום שנתפרסם בזמן שהותו בטבריה.
13 גם זאת למודיע, באחת הישיבות של הוועד הפועל הציוני,
14 כשהבאתי הצעה להעלאת מאה אלף יהודים מצפון
15 אפריקה, יצא אחד החברים שלנו מראשי התנועה ובקול
16 רעש גדול התנגד להצעת... חברינו התנגדו מאותם
17 הנימוקים שאחרים התנגדו... בתוספת נימוק לשם שמים
18 שיהודים מצפון אפריקה כשמגיעים ארצה נהפכים לפורקי
19 עול. ברם על שם שמים כזה אמר ר' מיכ"ל מזלוטשוב: גם
20 הלשם שמים צריך להיות לשם שמים, ובאיזביצא-ראדזין
21 אמרו: גם דברים שמימיים צריכים להיות לשם שמים.
22 לתוספת נימוקיהם זו של חברינו ושל אגודת ישראל
23 הסיפור דלהלן: לא נרתעתי מלהוסיף ולהעלות יהודים.
24 הוועה"פ של הפוהמ"ז השתמט מלדון בעייה זו. ביום
25 בהיר אחד הופיע ב"הצופה" מאמר נגדי של אחד מראשי
26 המפד"ל, שאני מביא יהודים שומרי תורה ומקיימים מצוה
27 וכאן הם נהפכים לפורקי עול. אמרתי די. פניתי להרב ר' צבי
28 הירש פרנק זצ"ל רבה של ירושלים, ולרב ויינברג זצ"ל
29 בשוויץ, ויידל לחיים טובים ולשלום לרב יוסף דב
30 סולובייצ'יק שליט"א. תשובתו של הרב פרנק זצ"ל
31 שפורסמה בכמה מקומות - הצופה ועוד - היתה, מה אתה
32 רוצה ממני שאפסוק נגד רבי חי"א, כפי שאומר ילקוט
33 שמעוני איכה תתל"ח ד"ה זכור תזכור? תוסיף להעלות
34 יהודים ואל תשים לב למתנגדי העלייה. תשובתו של הרב
35 ויינברג היתה עוד יותר חריפה - ראה ספר שרגאי א'. גם
36 הרב סולובייצ'יק שליט"א שלל מכל וכל את הנימוקים נגד
37 העלאת יהודי צפון אפריקה מטעמים דתיים כביכול, אינני
38 יכול לפרסם דבריו ללא רשותו, ורשות כזו אין ביד...
39 **שו"ת חזון עובדיה, מהדורה חדשה ומורחבת, ירושלים**
40 **תשע"ח, מבוא, עמ' ט-יא**: ומטעם זה יעץ רבינו לתלמידיו
41 שומעי לקחו, אשר נאלצו לעשות שבתם חול, לקום ולעלות
42 לארץ ישראל, לשכון כבוד בארצנו ולשמור השבת כהלכתה.
43 ואכן רבים שמעו לקולו... אולם לבעלי תשובה, חדשים
44 מקרוב באו, המליץ רבינו להישאר במקומם, פן ימשכו
45 אחרי תחלואי הארץ... העובדים ברוב בתי המסחר אינם
46 שובתים ביום השבת, אולם כשילכו לארץ ישראל יוכלו
47 להסתדר בעבודה מאין מעצור לנוח ביום שבת קודש...
48 אמת כי צריך זהירות יתירה לבל יתחבר לרשעים לבל ידחו
49 פעמיו, ולא אכחד כי עיני ראו ולא זר רבים וכן שלמים שהיו
50 עוסקים בתורה ויראת שמים בחו"ל, ובארץ ישראל
51 נתקלקלו על ידי התחברות לרשעים מסיבות פרנסה וכיוצא
52 בזה. ובכגון זה אומר אני כי יותר טוב שלא יסעו לארץ
53 ישראל אם יש חשש כזה... שלכן לא נסעו כל האמוראים
54 לאר"י, שחששו לביטול תורה, פן לא ימצאו מחיתתם באופן
55 שלא יתבטלו מלימודם... ובכל זאת אם יתחוק האדם
56 עלאת על מנת שלא יהיה לו התחברות לרשעים בקיבוץ
57 חפשיים וכדו'... באופן שכזה מצוה לעלות לארץ ישראל...
58 ולא אכחד כי לכמה אנשים ממזרים יעצתי שלא לנסוע
59 לבוא לארץ ישראל, כי ידעתי את מכאוב הארץ ההיא, ח"ו.
60 והללו בעלי תשובה... יש פחד גדול עליהם פן יחזרו לסורם
61 ח"ו... אכן לרבים יראי שמים שמחמת דחקם הוכרחו
62 לעבוד בשבת בקהיר, יעצתי לבוא לארץ ישראל, כי החרדי
63 יוכל למצוא עבודה שאין בה חלול שבת קדש.
64 **והאיש משה (סולובייצ'יק), א, עמ' קעב-קעג**: אדם שעסק
65 בקירוב רחוקים הציע לפניו שאלה חמורה. בעבר הצליח
66 אותו אדם לשכנע משפחה שהתגוררה בסביבה מתבוללת
67 לגמרי באחת ממדינות אירופה לשלוח את בנם הצעיר
68 ללמוד בבית ספר יהודי בקהילה מסודרת בשוויץ כדי
69 שיזכה שם לחינוך יהודי. אותו נער שהתגורר אצל משפחה

139 עליכם שלא לעבוד ע"ז, בע"כ תסירו את אלהי הנכר אשר
140 בקרבכם... כדי שלא תהיו נמשכים אחריהם, וגם הטו את
141 לבבכם אל ה'... לשוות את ה' נגד לבבכם תמיד, זאת היה
142 אזהרת יהושע אשר ידע בנבואה יצא דע"ז באה"ק, אבל
143 ישראל לא ידע עם ה' לא התבונן באזהרת יהושע, ויענו גם
144 בפעם הזה את ה' אלהינו נעבוד ונקבלו בשמע, פ"י אין לנו
145 לירא כ"כ, אלא גם בלי הטית הלב תמיד שהוא דרך
146 חסידות, לא נעבוד ע"ז אלא את ה' אלהינו, והנה מה עלה
147 בדורות הללו עברו על אזהרת יהושע ונכשלו כמה דורות עד
148 שבא שמואל...
149 **הרב יהונתן אליאשברג, שיבת ציון, א:** רואים אנחנו, כי
150 עזרא עלה מן הגולה עם עשרות אלפים איש, ורובם היו
151 נושאי נשים נוכריות ודורכי גתות בשבת. יום הזכרון לא
152 ידעו וסוכות שכחו, והוא לא שם לבו לזה. והנה מי לנו גדול
153 מעזרא שאילו לא נתנה תורה על ידי משה היתה ראווה
154 להינתן על ידו, והוא עלה לבנות הארץ ובית אלקים עם
155 אנשים כאלה, בבטחו בה' כי בבוואם על אדמת הקדש ישבו
156 אל ה' ותורתו; ועל כן אין לנו להיות צדיקים יותר מעזרא
157 ובית דינו.
158 **ילקוט שמעוני איכה, תתרח:** 'זכור תזכור' (איכה ג, ז) -
159 תני ר' חייא, משל למלך שהלך לחמת גדר ונטל בניו עמו,
160 פעם אחת הקניטוהו, ונשבע שאינו נוטלן. והיה נזכר להם
161 ובוכה ואומר הלואי יהון בני עמי אע"פ שמקניטין אותי.
162 הדא הוא דכתיב 'מי יתנני במדבר מלון אורחים' (ירמיהו
163 ט, א), אמר הקב"ה, הלואי יהון בני עמי כמו שהיו במדבר
164 שהיו מלינים עלי. ודכוותיה 'בית ישראל יושבים על
165 אדמתם ויטמאו אותה' (יחזקאל לו, יז) - אמר
166 הקב"ה, הלואי יהון בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמטמאין
167 אותה.
168 **איכה רבה ג, ז:** 'זכור תזכור' - תני ר' חייא, משל למלך
169 שיצא למלחמה והיו בניו עמו, והיו מקניטין אותו. למחר
170 יצא המלך לבדו ולא היו בניו עמו. אמר המלך, הלואי היו
171 בני עמי ואפילו היו מקניטין אותי. כך, המלך זה הקב"ה,
172 בניו אלו ישראל. בשעה שהיו ישראל יוצאין למלחמה
173 היה הקב"ה יוצא עמם, כיוון שהכעיסוהו לא יצא עמם,
174 וכיוון שלא היה ישראל בארץ אמר הלואי היו ישראל עמי
175 ואפילו היו מכעיסין אותי. ואית לן שלושה פסוקים: 'מי
176 יתנני במדבר מלון אורחים' (ירמיהו ט, א) - מי יתן עמי
177 כמראש כשהיו במדבר עמי. וכתיב 'בן אדם בית ישראל
178 יושבים על אדמתם ויטמאו אותה' (יחזקאל לו, יז). והדין
179 'זכור תזכור ותשוח עלי נפשי'.
180 **אם הבנים שמחה:** ... וזה המדרש הוא מופלא מאד, איך
181 יצפה הקב"ה על זה שיהיו בניו עימו בארץ ישראל אע"פ
182 שיהיו מטמאין אותה, הלא אין הארץ סובלת אותם בשעה
183 שהם מטמאים אותה, כאשר הכתוב אומר ולא תקיא הארץ
184 אתכם בטמאכם אותה, והוא פלא גדול. ובתחילה חשבתי
185 אולי אין הלכה כמדבר זה בעבור פליאתו הגדולה, אבל
186 אח"כ מצאתי בספר הקדמון כפתור ופרח בפרק י' שמביא
187 את דברי המדרש הזה, הרי לך שאחד מרבותינו בעלי
188 התוספות הביא והסכים לדברי המדרש הנ"ל, וידוע שבעל
189 כפתור ופרח היה אחד מבעלי התוספות, ועיין תשובות
190 רבינו בצלאל אשכנזי בעל שיטה מקובצת דף מ"ט שכינה
191 אותו בשם חכם וחסיד עי"ש.
192 **כפתור ופרח פרק י:** [מעלת ארץ ישראל]... איכה רבתי...
193 עוד שם (פרשה ג) ואתה בן אדם אמור אל בני ישראל
194 היושבים על אדמתם ויטמאו אותה (יחזקאל לו, יז), אמר
195 הקדוש ברוך הוא, הלואי היו בני עמי בארץ ישראל אף על
196 פי שמטמאין אותה.
197 **כתובות קי ע"ב:** לעולם ידור אדם בארץ ישראל בעיר
198 שרובה גוים, ואל ידור בחו"ל בעיר שרובה ישראל, שכל הדר
199 בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחו"ל
200 דומה כמי שאין לו אלוה.
201 **יואל משה סי' קג:** האפיקורסים אומרים פ"י זר בדברי
202 הילקוט... ומצאו בזה מציאה להטעות חסרי דעת שחשוב
203 בעיני הקב"ה רשע וכופר אם הוא בארץ ישראל, וזה כפירה
204 בכל התורה כולה, שמבואר כמה פעמים ההיפך מזה
205 בפירוש... שאף העובדים את השי"ת פחדו מירושת הארץ
206 יען שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וח"ו
207 יאבדו עי"ז שמה, כי שם מדת הדין מתוחה על כל חטא,
208 והוצרך הכתוב להודיעם שהקב"ה עוזר ומסייע לבני אדם
209 בעבודתם ע"י סליחה ומחילה. ועד"ז המה דברי הילקוט...

210 והוא ברור ומפורש בדבריהם... אבל אין מקום להעלות על
211 הדעת לטעות בזה על פושעים ורשעים... ויש גם פירושים
212 אחרים ברורים ופשוטים במאמר הנ"ל, אלא שאין כדאי
213 להאריך כ"כ כי באמת המאמין השי"ת ובתוה"ק לא יטעה
214 בזה, אלא שמחמת בלבול המוחות השולט בעולם כתבתי
215 להעיר, ודי בהערה זו למבקשי האמת.
216 **[שם] בהתאם:** כופר שגר בארץ ישראל, אינו מקיים מצווה;
217 **הרב בנימין זילבר,** מקור הלכה על הלכות שבת - חליפת
218 מכתבים, עמ' 176: "ובילקוט איכה סימן תתרח... וכמובן
219 שאין הכוונה על הרשעים והמורדים, והרוצה להבין יבין".
220 **שיחות הרב צבי יהודה -** ארץ ישראל, עמ' 129: "כל יהודי
221 שעלה לארץ גם כופר מקיים מצווה מן התורה. זה לא
222 חשוב שהוא אינו יודע שזו היא מצווה, הוא מקיים מצווה
223 אף בלי כוונה. ביהדות יש מקום גם למצוות בלי כוונה.
224 לעומת זאת כל היושב בחוצה לארץ, גם דתי, עובר על
225 מצווה ועובר עברה שהלא הוא אינו עושה זאת בלי כוונה -
226 הוא יודע שזו עברה".
227 **פני יהושע כתובות קיא ע"א:** אמר ר"א כל הדר בארץ
228 ישראל שרוי בלא עון כו' - נראה דהיינו דווקא במי שדר בה
229 לשם מצות ישיבת ארץ ישראל שהיא מקום קדושה וכדי
230 שתגין עליו זכות ארץ ישראל שלא יבא לידי חטא ואז אף
231 אם לפעמים חטא בא לידו או אפילו עון שהוא מזיד ע"י
232 שתקף עליו יצרו מ"מ מסתמא גורם לו זכות ישיבת ארץ
233 ישראל שלא לן ועבירה בידו דלאחר שחטא ומצא עצמו
234 עומד במקום קדוש ודאי תוהה על הראשונות ושב ורפא לו.
235 מה שאין כן מי שדר שם דרך מקרה או מפני שהוא מקום
236 מולדתו או מפני שבת פירותיה וכיוצא בו ומכל שכן במי
237 שהוא מבעט בה ומזלזל בקדושת הארץ לילך אחר יצרו
238 הרע, לא דברה תורה במתים, אדרבה עליו נאמר ותבואו
239 ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה, ומפני כך מצינו
240 כשגברו עונות אבותינו גלינו מארצנו ושם מקום
241 מקדשנו... ובלא"ה נמי מסתברא דהכי הוא שאף אם נאמר
242 דארץ ישראל מכפר לגמרי, אפ"ה לא עדיף מיום הכפורים
243 שמכפר כפרה גמורה ואפ"ה מי שאומר אחטא ויוה"כ מכפר
244 אין יוה"כ מכפר, הרי דעל כרחך הא דאמרין דהיושב בארץ
245 ישראל שרוי בלא עון היינו דאף שעשה איזה עון מבלי שם
246 על לב קדושת הארץ בשעת יצרו בכה"ג זכות ארץ ישראל
247 גורם שיחטט לעשיית עון, כן נראה לי.
248 **הפלאה כתובות קי ע"ב:** בגמרא שכל הדר בא"י וכו' -
249 שמעתי להקשות דלשון דומה משמע שבאמת אין לו אלא
250 דומה כמי שיש לו, והדר קאמר וכל הדר בחו"ל דומה כמי
251 שאין לו משמע דבאמת יש לו, אם כן העלה חו"ל יותר
252 במעלה ח"ו. וע"פ פשוטו נראה דלא קשה מידי, דודאי לא
253 יעלה על הדעת שלא יהי קבלת אלקות בכל המצוות
254 שבתורה כי אם במצות דירת א"י, והלא כתיב אף גם זאת
255 בהיותם בארץ אויביהם וגו' כי אני ה' אלקיהם, ונאמר
256 בהרבה מצוות אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי וגו', אי"כ כל
257 המקבל עול תורה ועול מצוות הוא אשר יש לו אלוה, וכך
258 להיפך בפורק מעליו עול תורה ועול מצוות. אלא שאמר
259 במעלות א"י, דכל הדר בו אפ"י במצוה זו לבד כבר דומה
260 למי שיש לו אלוה, כדכתיב לתת לכם וגו', וכל הדר בחו"ל
261 אפ"י מקבל עליו עול תורה ועול מצוות ובאמת יש לו אלוה,
262 מ"מ כיון שדר בחו"ל הוא דומה כמי שאין לו אלוה. והטעם
263 בזה נראה מפני שא"י כתיב בה ארץ אשר ה' אלקיך דורש
264 אותה ונאמר במקום המקדש וזה שער השמים, שכל
265 הארצות ניתנו תחת המזלות כדכתיב אשר חלק ה' לכל
266 העמים והם מקבלים מהשי"ת ומשפיעים אי"כ הם ניזונים
267 ע"י שליח כמו שיבואר לקמן, אבל ארץ ישראל מושפעת
268 מהשי"ת בכבודו ובעצמו. והוא שאמר שלמה בתפילתו
269 והתפללו דרך ארצם שאף בהיותנו בשאר ארצות כולנו
270 מכוונים לבנו לבית קדש קדשים כדאיתא במשנה כדי
271 שיומשך השפע עלינו מן השי"ת.
272 **חסד לאברהם מעיין שלישי נהר יב:** ... והנה האדם כשהוא
273 בחו"ל היתה לו נפש מעולם האופנים, וכשזכה ונכנס לארץ
274 בא לו נפש חדשה מעולם היצירה ומתלבש בתוך הנפש
275 הישנה שהיתה לו. ובלילה הראשונה שישן בארץ יוצאת ב'י
276 הנפשות ועולות למעלה, ובחזרה אינה חוזרת אלא החדשה
277 בלבד, ולזה אינה ראויה לעונשין, כי לא חטאה. ולזה אמרו
278 רז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו. ודע שכל מי שדר בארץ
279 ישראל נקרא צדיק, גם שאינם צדיקים כפי הנראה, שאם
280 לא היה צדיק היה מקיא אותו הארץ כדכתיב ותקיא הארץ

281 את יושביה, וכיון שאינה מקיאה אותו בודאי נקרא צדיק אף
282 על פי שהוא נראה בחזקת רשע...
283 **הרב שמואל מוהליבר, שיבת ציון, עמ' 7-8:** והנה במעלת
284 הישיבה בארץ נשתנו בעלי התלמוד עם בעלי המדרש ז"ל,
285 והוא אמרם ז"ל בכתובות ק"י ע"ב לעולם ידור אדם בא"י,
286 אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים ואל ידור בחו"ל ואפילו
287 בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו
288 אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה.
289 והקשה הגאון האמתי בעל הפלאה ז"ל דלשון דבריהם
290 מורה דהדר בא"י הוא רק דומה כמי שיש לו אלוה אבל
291 באמת אין לו, והדר בחו"ל הוא רק דומה כמי שאין לו אלוה
292 אבל באמת יש לו אלוה, וא"כ עדיף חו"ל מא"י. ותירץ הוא
293 ז"ל שכוונתם כך היא, דבאמת המקבל עליו עול תורה ועול
294 מצוות יש לו אלוה והפורק ממנו עול תורה ומצוות אין לו,
295 אמנם מעלת א"י גדולה כל כך שכל הדר בה אפילו אין בידו
296 לא תורה ולא מצוות כבר דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר
297 בחו"ל אפילו מקבל עליו עול תורה ומצוות ובאמת יש לו
298 אלוה עכ"ל דומה כמי שאין לו אלוה. וא"כ לפי הדברים
299 הנ"ל כוונת ראשית דבריהם לעולם ידור אדם בא"י אפילו
300 בעיר שרובה עכו"ם ר"ל ועי"ז פורק ממנו עול תורה ומצוות,
301 ואל ידור בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל ר"ל ועי"ז
302 ישמור התורה והמצוות בשלימות. וכן אמרו במדרש ילקוט
303 דברים אלו בסגנון אחר וז"ל הילקוט איכה ג' ודכותיה בית
304 ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותם אמר הקב"ה
305 הלואי יהיו בני עמי בארץ ישראל אף על פי שמטמאין
306 אותה...
307 ומה מאד נפלאני על כמה גדולי עמנו המופלגים בתורה
308 וחסידות שהתנגדו לעיקר ישוב אה"ק על ידי קניית שדות
309 וכרמים ולהושיב עליהם איכרי ישראל באמרם כי האכרים
310 ובפרט הצעירים לימים אינם שומרים את התורה, כי לו היו
311 דבריהם כנים הנה כבר כתבנו שהקב"ה רוצה יותר שישבו
312 בניו בארצו אע"פ שלא ישמרו את התורה כראוי ממה
313 שישבו בחו"ל וישמרוה כראוי, ובפרט כי אפילו השונא
314 היותר גדול להישוב לא יאמר חלילה שבאה"ק נעשו גרוועים
315 ממה שהיו בחו"ל ואדרבא כולי עלמא יודו שאף היותר
316 גרוועים שבאו לשם שבו מדרסם והטיבו מעשיהם
317 מבתחילה, וא"כ אפילו אם היה אמת כדברי מוצאי הדיבה
318 שהם עדיין חוטאים ולא עזבו דרכם הרעה לגמרי, עכ"פ
319 הלא הטיבו את אשר עשו בתרתי: א, שהמצוה הגדולה
320 ישיבת א"י בידם; ב, שגם בשמירת התורה והמצוות הוטבו
321 הרבה. אמנם אחרי זכני ה' והייתי באה"ק בעצמי ובקרתי
322 בעצמי את רוב הקולוניות רובם ככולם, כמעט הנני אומר
323 בפה מלא כי כל מה שדברו עליהם בפריצות מעשיהם הוא
324 דבה שוא ושקר, יש מהם הרבה אשר הם צדיקים באמת כי
325 זכו לישוב באה"ק ולשמור המצוות התלויות בארץ וליהנות
326 מיגיע כפייהם ממש בלי אונאה ותרמית וגם לעסוק בתורה
327 ומצוות בדחילו ורחימו וליתן צדקה כפי כוחם; ויש מהם
328 בינונים בקיום התורה והמצוות כמו אצלנו הבינונים אבל
329 עכ"פ יש להם שלש מעלות אלה - הישיבה באה"ק, העסק
330 בישוב הארץ, ושמירת המצוות התלויות בארץ. ואם אולי
331 נמצאים בהם גם גרוועים, הוא רק כדרך כל עיר ועיר אשר
332 הטבע מחייב להיות בהם גם גרוועים, אבל אצלם הם
333 מיעוטא דמיעוטא ולא יזדמן אצלם כמו אצלנו שיחלל שבת
334 או יעשה עבירה אחרת בפרהסיא.
335 **רא"י גרינברג, עיטורי תורה - פרשת וישלח; שרי המאה,**
336 **ח"ה, עמ' 162 - בשם הר"ש מוהליבר:** ויירא יעקב מאד
337 ויצר לו (בראשית לב, ח) - אמר יעקב, כל השנים הוא עשו
338 יושב בארץ ישראל, תאמר שהוא בא אלי מכח ישיבת ארץ
339 ישראל (בראשית רבה עו, ב). ולכאורה הדבר תמוה, יעקב
340 שהעיד על עצמו "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי"
341 (רש"י), יפחד מפני עשו בשביל שקיים רק מצוה אחת,
342 ישיבת ארץ ישראל; על כורחך אתה אומר, כי מצוה זו של
343 ישיבת ארץ ישראל, גם כשגוי - עשו ממש, מקיים אותה,
344 יכולה להיות שקולה נגד כמה וכמה מצוות שצדיק תמים
345 כמו יעקב מקיים אותן. על אחת כמה וכמה שישבת יהודי
346 בארץ ישראל, אפילו הוא מיקל ראשו במצוות אחרות,
347 חביבה לפני המקום. ולא לחינם אמרו חכמינו: אמר
348 הקב"ה, הלואי והיו בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמטמאין
349 אותה.
350 **ר' יוסף יפה-שליזנר, קונטרס ישוב ארץ ישראל, אות סג:**
351 כלל העולה מזה מי שדר בחו"ל ומקבל עליו עול תורה

352 ומצוות כדחזי וראוי עדיף ממי שדר בא"י ופורק עול תורה
353 ומצוות, וגם אין כוונתו מה שיושב בא"י הוא משום מצוה
354 רק מפני שנולד בה או שהלך לשם מאיזה טעם או סיבה, כי
355 על אדם כזה לא נאמר דומה כמי שיש לו אלוה, לאפוקי
356 מכ"ה של הרב הגאון ר' שמואל מאהליווער נ"י באגרת
357 בספר שיבת ציון שמפרש דעת הפלאה... שזה מעולם לא
358 יעלה על דעת הפלאה לומר כן...
359 **הרב אליהו קלאצקין, דבר הלכה סי' לח:** ... צ"ל דמה
360 שכופין לעלות לא"י אפי' לנוה הרעה, ואפי' למקום שרובו
361 עכו"ם, היינו משום דלגבי מצות ישוב א"י הוי הגריעות
362 כמאן דליתא, וכמ"ש שהדר בחו"ל כאילו עע"א... ושהדר
363 בא"י גם כשהוא אינו הגון בכ"ז דומה כמי שיש לו אלוה,
364 וכיון דחיי נשמות אויר ארצה יש תקוה שסופו לחזור
365 למוטב... חיי נשמות אויר ארצה פעלה גם על אלה שעדיין
366 לא באו לכלל מצוות ומעשים טובים להתקרב לאביהם
367 שבשמים, וכמפורש בכתובים, שמתחילה לקחו להם נשים
368 נכריות מעמי הארץ ויתערבו זרע הקדש בעמי הארצות...
369 וסוף דבר שבו אל ה' בכל לבבם ונפשם (נחמיה ט, י)... ויש
370 תקוה כי קדושת המקום תפעל עליהם לשוב לדרכי התורה
371 והמצוה... [ע"פ מעשה חזקיהו וישעיה:] אין לבטל מעשיית
372 מצוה בשביל שמחליט בדעתו שעשיית מצוה תסובב
373 תוצאות רעות, ומכל שכן שאין למנוע הרבים מלעשות
374 מצוה בשביל טענה זו, וכאילו הייתה רשות להתחכם על
375 מצוות ה' יתברך.
376 **הרב אליהו קלאצקין, אבן פנה, סי' לט:** אין רשות ליחיד
377 אפילו גדול הדור לבטל מעשיית מצוה, בשביל שמחליט
378 בדעתו שעשיית המצוה תסובב תוצאות רעות; ומכל שכן
379 שאין לו למנוע הרבים מלעשות מצוה בשביל טענה כזו,
380 וכאילו הייתה רשות להתחכם על מצוות ה' יתברך... אין
381 למנוע מעשיית מצוה לפי שהחזיקו בה פושעי ישראל...
382 וחלילה להימנע מהמצוה.
383 <http://www.orhaorot.022.co.il/BRPortal/br/P102.js>
384 [p:arc=2106263j](http://www.orhaorot.022.co.il/BRPortal/br/P102.js) - מכתב לגיסו - מבטא אהדה משמעותית
385 למפעל הציוני, תוך דחיית טענות "עקשות, וויכוח בפטפוטי
386 דברים של אותם שבדו להם" מתנגדי הציונות, ובביסוס על
387 שפע מקורות תלמודיים "השי"ם, השולחן ערוך ורבותינו
388 הראשונים והאחרונים"]
389 **מוסד היסוד - תולדות ראשית הישוב בירושלים ע"י**
390 **תלמידי הגר"א, עמ' 294:** רבים מאחינו שבחו"ל היו פונים
391 להגר"ח זוננפלד בבקשת עצה על דבר ביאה לארץ, כמה
392 מהם שאלו אם כדאי להתיישב בארץ ישראל, אחרי שומעם
393 שיש בה חילול הדת. הגאון רבי חיים זוננפלד היה נוהג
394 להשיב לשואליו אלה את התשובה הזאת: רבותינו הגר"א,
395 הבעל שם טוב ובעל התניא והחתם סופר זצ"ל היו
396 המעוררים הגדולים לקיבוץ גלויות וישוב ארץ הקודש.
397 **הרב מ"מ כשר, התקופה הגדולה:** ... ולפענ"ד יש להוסיף
398 עוד בליאור לשון המדרש המתוה, עפ"מיש לעיל לבאר
399 שהמתבונן כראוי במצב היהדות בעולם רואה שבשביל
400 האנשים הרחוקים מן הדת שבאו לא"י מאיזה טעם שיהיה,
401 בשבילם זהו בוודאי ישועה גדולה, מפני שאם היו נשארים
402 בחו"ל היו עלולים הם וילדיהם להתבולל ממש בין הגוים
403 כמו שאנו רואים המצב של הדור הצעיר של יהודים בעולם
404 שאינו דתי, משא"כ בא"י נשארו יהודים, ויש תקוה
405 שבזכות המצוה הגדולה של בנין הארץ שהם מקיימים
406 וזכות מסירת נפשם להגנת ישראל, סוף סוף תתעורר אצלם
407 הנשמה היהודית שכן הם בני אברהם יצחק ויעקב שיחזרו
408 וישבו לדת ישראל ולקיים מצוות, ואנו המאמינים בביאת
409 הגואל הרי אז סוף סוף יחזרו בתשובה הם או זרעיהם.
410 משא"כ אם נשתקעו כבר בחו"ל עלולים הם להיכרת לגמרי
411 מכלל ישראל... וזהו הפי' במדרש איכה... אמר הקב"ה
412 הלואי היו בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמטמאין אותה -
413 כלומר אלה היהודים שהם בבחינת תינוק שנשבה כשהם
414 בחו"ל עלולים הדורות שלהם להתבולל בין הגוים לגמרי
415 והם אבודים ונכרתים מעם ישראל, משא"כ בארץ ישראל
416 אע"פ שבדרכיהן מטמאין אותה זה רק לפי שעה, כי הנביא
417 יחזקאל בעצמו (שם פסוק כה) אומר וזרקתי עליכם מים
418 טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם וכו'...
419 **והאיש משה (סולוביצ'יק), א, עמ' קעג-קעד:** נשאל רבינו
420 [משה סולוביצ'יק] אם ישנו יהודי שאינו שומר תו"מ
421 ומעונין לעלות לא"י, אם להשתדל למנוע אותו מזה מפני
422 שבא"י ינשא ליהודיה וכיון שלא ישמרו טהרת המשפחה

423	יעבור איסורי כרת דאורייתא, ואם ישאר בחו"ל ינשא	423	יעבור איסורי כרת דאורייתא, ואם ישאר בחו"ל ינשא
424	לגויה ולא יעבור אלא כרת מדברי קבלה. והשיבו שכלי ספק	424	לגויה ולא יעבור אלא כרת מדברי קבלה. והשיבו שכלי ספק
425	עדיף שיעלה לא"י אף אם אינו שומר תו"מ כי יש לקוות	425	עדיף שיעלה לא"י אף אם אינו שומר תו"מ כי יש לקוות
426	שילדיו שיהיו יהודים יחזרו לשמור תו"מ אבל אם ישאר	426	שילדיו שיהיו יהודים יחזרו לשמור תו"מ אבל אם ישאר
427	בחו"ל וינשא לגויה תפסק השלשלת ואין לו תקוה.	427	בחו"ל וינשא לגויה תפסק השלשלת ואין לו תקוה.
428	שו"ת עשה לך רב, א, יח: אין אנכי מתעלם שיש בארצנו	428	שו"ת עשה לך רב, א, יח: אין אנכי מתעלם שיש בארצנו
429	גם ירידה רוחנית מדאיגה, והשפעה חילונית באוירה	429	גם ירידה רוחנית מדאיגה, והשפעה חילונית באוירה
430	הכללית, אך בגולה היא חמורה שבעתיים, ומסוכנת סכנה	430	הכללית, אך בגולה היא חמורה שבעתיים, ומסוכנת סכנה
431	חמורה. כי אם חס וחלילה נכשל אדם בחינוך בניו בארץ	431	חמורה. כי אם חס וחלילה נכשל אדם בחינוך בניו בארץ
432	ישראל, לכל היותר עוזבים הם דרך התורה, אך מעולם לא	432	ישראל, לכל היותר עוזבים הם דרך התורה, אך מעולם לא
433	אפסה תקוה שיבוא יום וישבו חזרה הם או בניהם חזרה	433	אפסה תקוה שיבוא יום וישבו חזרה הם או בניהם חזרה
434	לדרך התורה. בה בשעה שהנכשל בחינוך בניו בחו"ל,	434	לדרך התורה. בה בשעה שהנכשל בחינוך בניו בחו"ל,
435	הסכנה היא שהם אבודים לא לדת בלבד, אלא גם ליהדות	435	הסכנה היא שהם אבודים לא לדת בלבד, אלא גם ליהדות
436	כולה, כי סכנת נישואי התערובת חמורה היא ביותר, וירבים	436	כולה, כי סכנת נישואי התערובת חמורה היא ביותר, וירבים
437	חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה' (משלי ז, כו).	437	חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה' (משלי ז, כו).
438	שיחות הרב צבי יהודה – ארץ ישראל, עמ' 221-222, מכתב	438	שיחות הרב צבי יהודה – ארץ ישראל, עמ' 221-222, מכתב
439	רש"ז שרגאי לרב שלמה אבינר: ב"ה ט' מר חשוון	439	רש"ז שרגאי לרב שלמה אבינר: ב"ה ט' מר חשוון
440	התשמ"ד. השיחה עם מרן הרב ר' הירש פסח פרנק –	440	התשמ"ד. השיחה עם מרן הרב ר' הירש פסח פרנק –
441	כדלקמן: באותה התקופה הייתי ראש מחלקת העלייה של	441	כדלקמן: באותה התקופה הייתי ראש מחלקת העלייה של
442	הסוכנות, וזכיתי להעלות מאות אלפי יהודים מצפון	442	הסוכנות, וזכיתי להעלות מאות אלפי יהודים מצפון
443	אפריקה (מרקו, טוניס ואלג'יר). חלק גדול מהעולים	443	אפריקה (מרקו, טוניס ואלג'יר). חלק גדול מהעולים
444	נקלטו במקומות שתושביהם אינם שומרי תורה ומקיימי	444	נקלטו במקומות שתושביהם אינם שומרי תורה ומקיימי
445	מצוות, ואף ממתנגדי חיי תורה ומצוה. אגודת ישראל	445	מצוות, ואף ממתנגדי חיי תורה ומצוה. אגודת ישראל
446	וסתם יהודים דתיים נרתעו ונחרדו מההשפעה השלילית	446	וסתם יהודים דתיים נרתעו ונחרדו מההשפעה השלילית
447	שהייתה... והם דרשו להפסיק העלאת יהודים מצפון	447	שהייתה... והם דרשו להפסיק העלאת יהודים מצפון
448	אפריקה. אליהם הצטרפו אחרים מכל המפלגות...	448	אפריקה. אליהם הצטרפו אחרים מכל המפלגות...
449	וכל אחד וטעמו אצו. אני וחברי, כמו ברוך דובדבני ויהודה	449	וכל אחד וטעמו אצו. אני וחברי, כמו ברוך דובדבני ויהודה
450	דומניץ, שידענו את המצב במרוקו – ידענו שצפויה ממש	450	דומניץ, שידענו את המצב במרוקו – ידענו שצפויה ממש
451	סכנת חיים ליהודים ברוב המקומות האלו, ואף טמיעה	451	סכנת חיים ליהודים ברוב המקומות האלו, ואף טמיעה
452	מוחלטת על ידי העברה לדת האסלמית, מתוך רצון של	452	מוחלטת על ידי העברה לדת האסלמית, מתוך רצון של
453	הצלה, פיתוי, כפיה וכו', לכן המשכנו. חיזקה אותנו	453	הצלה, פיתוי, כפיה וכו', לכן המשכנו. חיזקה אותנו
454	במעשינו זה הרבנות הראשית, אולם מבלי לגלות את דעתה	454	במעשינו זה הרבנות הראשית, אולם מבלי לגלות את דעתה
455	ברבים. ביום אחד הופיע מאמר ב"הצפה" מאחד מאנשי	455	ברבים. ביום אחד הופיע מאמר ב"הצפה" מאחד מאנשי
456	הפועל המזרחי (אינני רוצה להזכיר את שמו) שגם כן הטיל	456	הפועל המזרחי (אינני רוצה להזכיר את שמו) שגם כן הטיל
457	ספק בצדקת עליה זו. אמנם קיבלתי חיזוק רב מהרב י"י	457	ספק בצדקת עליה זו. אמנם קיבלתי חיזוק רב מהרב י"י
458	וינברג זצ"ל בעל "שירידי-אש" ויבדל לחיים הרב יוסף דב	458	וינברג זצ"ל בעל "שירידי-אש" ויבדל לחיים הרב יוסף דב
459	סולובייצק שליט"א (מכתבו של הרב וינברג פורסם ב"ספר	459	סולובייצק שליט"א (מכתבו של הרב וינברג פורסם ב"ספר
460	שרגאי" ושל הרב דב סולובייצק טרם פרסמתי), אבל לא	460	שרגאי" ושל הרב דב סולובייצק טרם פרסמתי), אבל לא
461	יכולתי עוד לעמוד ולעבוד מתוך שמחה באווירה שנוצרה	461	יכולתי עוד לעמוד ולעבוד מתוך שמחה באווירה שנוצרה
462	בעיתונות נגדי (אף ב"המודיע"). נכנסתי לרב פרנק, כמרא	462	בעיתונות נגדי (אף ב"המודיע"). נכנסתי לרב פרנק, כמרא
463	דאתרא, לשאול את פיו, ושחתי לפניו על דאגתי ויסורי הגוף	463	דאתרא, לשאול את פיו, ושחתי לפניו על דאגתי ויסורי הגוף
464	והנפש שלי. אחרי שהקשיב לי אמר: "תואיל לתת לי את	464	והנפש שלי. אחרי שהקשיב לי אמר: "תואיל לתת לי את
465	הילקוט שמעוני" (שעמד בארון ממולו), פתח אותנו והראה	465	הילקוט שמעוני" (שעמד בארון ממולו), פתח אותנו והראה
466	לי בדברי הילקוט על מגילת איכה ד"ה "זכור תזכור..."	466	לי בדברי הילקוט על מגילת איכה ד"ה "זכור תזכור..."
467	והמשיך, "מה אתה מבקש ממני, שאחלוק על דעתו של רבי	467	והמשיך, "מה אתה מבקש ממני, שאחלוק על דעתו של רבי
468	חייא, שאגיד לך לעשות ההיפך ממה שאומר רבי חייא,	468	חייא, שאגיד לך לעשות ההיפך ממה שאומר רבי חייא,
469	ממה שהקב"ה אומר: ובפרט שבהשארותם של היהודים	469	ממה שהקב"ה אומר: ובפרט שבהשארותם של היהודים
470	במרוקו צפויים להם שתי סכנות, גם סכנת חיים וגם סכנת	470	במרוקו צפויים להם שתי סכנות, גם סכנת חיים וגם סכנת
471	טמיעה. ואפילו אם יש רק ספק סכנה גם כן חובה להעלותם	471	טמיעה. ואפילו אם יש רק ספק סכנה גם כן חובה להעלותם
472	ולהצילם ו'בהדי כבשי דרחמנא למה לך'. אף זעקת ארץ	472	ולהצילם ו'בהדי כבשי דרחמנא למה לך'. אף זעקת ארץ
473	ישראל לעליה אומרת לך – לך בכוחך זה, ודי יהיה אתך,	473	ישראל לעליה אומרת לך – לך בכוחך זה, ודי יהיה אתך,
474	ואל תשים לב למתנגדים השונים וטענותיהם. אל תענה ואל	474	ואל תשים לב למתנגדים השונים וטענותיהם. אל תענה ואל
475	תיכנס בוויכוחים, עשה מה שבידך להעלות עוד ועוד	475	תיכנס בוויכוחים, עשה מה שבידך להעלות עוד ועוד
476	יהודים, וזכותו של רבי חייא תעמוד לך ודי' אתך להצליח.	476	יהודים, וזכותו של רבי חייא תעמוד לך ודי' אתך להצליח.
477	עד כאן. בכבוד רב, ש"ז שרגאי	477	עד כאן. בכבוד רב, ש"ז שרגאי
478	התקופה הגדולה, שם, עמ' 230-231: יהודי הגר בארץ הרי	478	התקופה הגדולה, שם, עמ' 230-231: יהודי הגר בארץ הרי
479	הוא מעבד את הארץ ובונה אותה וזה הוא מצות בנין ארץ	479	הוא מעבד את הארץ ובונה אותה וזה הוא מצות בנין ארץ
480	ישראל... יהודי הגר בארץ הוא מגן בנפשו על הארץ וזה	480	ישראל... יהודי הגר בארץ הוא מגן בנפשו על הארץ וזה
481	זכות גדולה בשבילו.	481	זכות גדולה בשבילו.
482	שם, עמ' 231: בס' קדושת הארץ ירושלים (מובא בס' ברכת	482	שם, עמ' 231: בס' קדושת הארץ ירושלים (מובא בס' ברכת
483	הארץ, ירושלים תרס"ד דף כ"ד) וז"ל - לענין זכות ישיבה	483	הארץ, ירושלים תרס"ד דף כ"ד) וז"ל - לענין זכות ישיבה
484	בארץ ישראל אפילו לאדם שעוב התורה אין עבירה יכולה	484	בארץ ישראל אפילו לאדם שעוב התורה אין עבירה יכולה
485	לכבות מצות ישיבת א"י, כיון שמצוה זו של וישבת בה היא	485	לכבות מצות ישיבת א"י, כיון שמצוה זו של וישבת בה היא
486	תמידית, כ"ש הרמב"ן במנין תרי"ג מצות ישיבת א"י כל	486	תמידית, כ"ש הרמב"ן במנין תרי"ג מצות ישיבת א"י כל
487	עת וכל רגע שהאדם בא"י הוא מקיים המצוה הזאת, א"כ	487	עת וכל רגע שהאדם בא"י הוא מקיים המצוה הזאת, א"כ
488	כמו שאין עבירה מכבה תורה מפני שהיא מצוה תמידית	488	כמו שאין עבירה מכבה תורה מפני שהיא מצוה תמידית
489	כך אין עבירה מכבה מצות ישיבת א"י שהיא ג"כ מצוה	489	כך אין עבירה מכבה מצות ישיבת א"י שהיא ג"כ מצוה
490	תמידית...	490	תמידית...
491	שיחות הרב צבי יהודה – ארץ ישראל, עמ' 217: כשהרבי	491	שיחות הרב צבי יהודה – ארץ ישראל, עמ' 217: כשהרבי
492	מבעל, האדמו"ר ר' אהרן רוקח, עלה לארץ, הוא בא אל	492	מבעל, האדמו"ר ר' אהרן רוקח, עלה לארץ, הוא בא אל
493	הרב ר' שלום נתן רענן קוק, חתנו של הראי"ה קוק, ואמר	493	הרב ר' שלום נתן רענן קוק, חתנו של הראי"ה קוק, ואמר

